

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Η σαρκοφάγος του Τιβέριου Κλαύδιου Λύκου
βουλευτού

Πέτρος Γ. Θέμελης

doi: [10.12681/makedonika.803](https://doi.org/10.12681/makedonika.803)

Copyright © 2015, Πέτρος Γ. Θέμελης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θέμελης Π. Γ. (1963). Η σαρκοφάγος του Τιβέριου Κλαύδιου Λύκου βουλευτού. *Μακεδονικά*, 5(1), 438–447.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.803>

Η ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΣ ΤΟΥ ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΛΥΚΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ

Στὴν ὁδὸ Ἁγίου Δημητρίου ἀρ. 232, δίπλα στὸν περίβολο τοῦ Κεντρικοῦ Νοσοκομείου, ἐργάτες, ποὺ ἄνοιγαν ἐκεῖ βαθὺ χαντάκι, γιὰ νὰ συνδέσουν τοὺς σωλήνες ἀποχετεύσεως νέας οἰκοδομῆς μὲ τὴν ὑπόνομο τῆς ὁδοῦ, ἀποκάλυψαν τυχαῖα στὶς 7 Μαρτίου 1962 μιὰ μαρμαρίνη μὲ σαμαρωτὸ κάλυμμα σαρκοφάγο μήκους 2,63, πλάτους 1,34 καὶ ὕψους 1,80 μ., ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἔρευνα τοῦ ἐσωτερικοῦ της ἐπὶ τόπου καὶ τὴν συγκέντρωση τῶν κτερισμάτων μεταφέρθηκε στὸ χῶρο τοῦ νέου Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης.¹

Ἡ σαρκοφάγος ἦταν τοποθετημένη ἀκριβῶς ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τεῖχος τῆς πόλης, ἀριστερὰ μπαίνοντας ἀπὸ τὴ Νέα Χρυσὴ Πύλη,² ἀπ' ὅπου πέρασε τὸν Θ' αἰῶνα ἡ ὁδὸς Ἁγίου Δημητρίου ὕστερα ἀπὸ τὴ νέα χάραξη ποὺ ἔγινε μετὰ τὴν κατεδάφιση τοῦ σταδίου.³

Σὲ μικρὴ ἀπόσταση μπρὸς καὶ πίσω ἀπὸ τὴ σαρκοφάγο βεβαιώθηκαν

¹ Εὐχαριστῶ τὸν ἑφορο ἀρχαιοτήτων κ. Χ. Ι. Μακαρόνα, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον μοῦ παραχώρησε τὴ δημοσίευση, ἀλλὰ μὲ βοήθησε καὶ στὴν πραγματοποίησίν της.

² Τὸ ἀνατολικὸ τεῖχος, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν πύργο τοῦ Τριγωνίου, σώζεται στὸ σημεῖο αὐτό, ὅπου ἀνοίχτηκε μετὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἡ Νέα Χρυσὴ Πύλη, σὲ καλὴ κατάσταση ἔως ὀρισμένο ὕψος. Στὴν ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ ἀνοίγματος τῆς πύλης βρίσκεται ἐντοιχισμένος ἓνας ἐνεπίγραφος βωμὸς. Ὁ Δ ή μ ι τ σ α ς, Ἡ Μακεδονία κτλ., 1896, σ. 477, ἀρ. 442 (80), ἀναφέρει ὅτι ὁ βωμὸς βρίσκεται στὴ Χρυσὴ Πύλη, ἡ ὁποία ἀνήκει κατ' αὐτὸν (ἔ.ἀ., σ. 409) στὶς πύλεις τοῦ δυτικοῦ τείχους. Ὁ Δ ή μ ι τ σ α ς, καθὼς φαίνεται, δὲν εἶδε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βωμοῦ, ἀλλὰ τὴν ἀντέγραψε ἀπὸ τὸν Duchesne, Mission au Mont Athos (Archives des Missions scientifiques, τ. III, Paris 1876) σ. 237, ἀρ. 53, ὁ ὁποῖος σημειώνει ὅτι αὐτὴ βρίσκεται «à la Porte d' Or», τοποθετεῖ ὁμως τὴ Χρυσὴ Πύλη (ἔ.ἀ. σ. 203) στὸ ἀνατολικὸ τεῖχος. Σχετικὰ μὲ τὴ Νέα Χρυσὴ Πύλη βλ. Ο. Ταφραλί, Topographie de Thessalonique, Paris 1913, σ. 97 κ.ἑξ. καὶ Γ. Θεοχαρίδου, Ὁ ναὸς τῶν Ἀσωμάτων καὶ ἡ Rotonda τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης, Ἑλληνικά 13 (1954), σ. 30 σημ. 2. Τοῦ αὐτοῦ, Τοπογραφία καὶ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης τὸν ΙΔ' αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 12.

³ Βλ. Γ. Θεοχαρίδου, Ὁ ναὸς τῶν Ἀσωμάτων κλπ., ἔ.ἀ. σ. 36. Τοῦ αὐτοῦ, Τοπογραφία κλπ., ἔ.ἀ., σ. 12 καὶ σχεδιάγραμμα ἐν τέλει.

δύο μικροὶ κιβωτιόσχημοι τάφοι καὶ ἓνας κεραμοσκεπής. Βρέθηκαν ἐπίσης ὄστρακα, ποὺ ἀνήκουν σὲ δύο τοῦλάχιστο ὁστεοδόξα ἀγγεῖα.¹

Ὅλ' αὐτὰ μᾶς πείθουν ὅτι ἡ σαρκοφάγος βρισκόταν μέσα στὸ χώρο νεκροταφείου τῶν πρώτων μεταχριστιανικῶν αἰώνων στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς πόλης.

Ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς μακριὲς πλευρὲς τῆς λάρνακας (ἡ κύρια ὄψη), ποὺ ἦταν στραμμένη πρὸς τὸ δρόμο,² εἶναι καλύτερα δουλεμένη³ ἀπὸ τὶς δύο στενὲς πλευρὲς κι ἔχει στὸ κέντρο τῆς ἐπιπόλαια σκαλισμένη μέσα σὲ ὀρθογώνιο πλαίσιο (0,65 × 0,40 μ.), ἀνοιχτὸ στὸ κάτω μέρος, παράσταση νεκροδείπνου. Μιὰ ἀνδρική μορφή ξαπλωμένη πάνω σὲ ἀνάκλιτρο μὲ ψηλὸ ἔρεισίνωτο καὶ πλευρὲς κρατεῖ στὸ ἀριστερὸ τῆς ποτήρι μὲ ψηλὸ πόδι· στὸ δεξιό, ποὺ ἀκουμπάει πάνω στὸ ἀνυψωμένο γόνατο, κρατεῖ ἀντικείμενο δυσδιάκριτο. Μπροστὰ στὸ ἀνάκλιτρο στέκεται τρίποδο τραπέζι μὲ ἐδέσματα (βλ. πίν. I). Πάνω ἀπ' τὸ ἀνάγλυφο βρίσκεται χαραγμένη ἐπιτύμβια ἐπιγραφή (βλ. πίν. I). Ἡ πίσω πλευρὰ τῆς λάρνακας εἶναι πολὺ ἁδρὰ δουλεμένη.

Τὸ σμαρωτὸ κάλυμμα τῆς σαρκοφάγου ἔχει ἀκρωτήρια στὶς τέσσερις γωνίες σὲ σχῆμα τεταρτημόριου ἡμισφαιρίου. Οἱ στραμμένες πρὸς τὸ δρόμο ἐπιφάνειες τῶν δύο ἀκρωτηρίων φέρουν ἀνάγλυφες παραστάσεις. Στὸ δεξιὸ ἀκρωτήριο παριστάνεται ὄρθια γυναικεία μορφή μὲ χιτῶνα. Τὸ ἀριστερὸ τῆς χέρι στηρίζεται πάνω σὲ σκήπτρο (;). Τὸ δεξιὸ τῆς, ἀνυψωμένο, κρατεῖ δυσδιάκριτο ἀντικείμενο. Στὰ δεξιὰ τῆς γυμνὸ φτερωτὸ ἀγόρι (ἔρωτιδέας) κρατεῖ μπροστὰ τοῦ μὲ τὰ δύο χέρια λεκανόμορφο ἀγγεῖο. Στὸ ἀριστερὸ ἀκρωτήριο ὄρθια γυναικεία μορφή, ποὺ φορεῖ χιτῶνα καὶ κρατεῖ στὸ δεξιὸ τῆς χέρι ἱμάτιο, τείνει τὸ ἀριστερὸ τῆς πρὸς ἔρωτιδέα, ποὺ τὴν κοιτᾶει στὸ πρόσωπο (βλ. πίν. III β-γ). Τὸ πίσω δεξιὸ ἀκρωτήριο ἦταν βαθιὰ ραγισμένο καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ καλύμματος ἀποκόπηκε τελείως.

Μιὰ δευτέρη ἐπιτύμβια ἐπιγραφή βρίσκεται χαραγμένη στὴν πλευρὰ τοῦ καλύμματος, ποὺ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν κύρια ὄψη τῆς λάρνακας.

Στὸ κέντρο τῶν δύο στενῶν πλευρῶν, στὸ ὕψος τοῦ χεῖλους καὶ σὲ ἀντίστοιχα σημεῖα πάνω στὸ κάλυμμα, ὑπάρχουν ὀρθογώνιοι τόρμοι. Δὲν

¹ Παρόμοιους τάφους καὶ ἀγγεῖα βλ. εἰς X. I. Μακρόνα, Ἀνασκαφὴ νεκροπόλεως ἐν Θεσσαλονίκῃ (ΠΑΑΕ 1950), σ. 143-149.

² Σχετικὰ μὲ τὴ θέση σαρκοφάγων καὶ ἄλλων ταφικῶν μνημείων βλ. Σ. Πελεκίδη, Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης. Παράρτημα τοῦ 2ου τόμου τῆς Ἑπετηρίδος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς [τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης], Θεσσαλονίκη 1984, σ. 37 καὶ ὑποσ. 1.

³ Σχετικὰ μὲ τὴν κατάταξη τῶν πλευρῶν σύμφωνα μὲ τὸ δούλεμα τῆς καθεμιάς βλ. Β. Καλλιπολίτου, Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 13, 1.

βρέθηκαν όμως οι γνωστοί από άλλες σαρκοφάγους σιδερένιοι σύνδεσμοι κι ούτε υπάρχουν ίχνη από μολυβδοχόηση.

Α'. Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΟΨΗΣ

Τὸ κείμενο :

Τι(βέριος) Κλαύδιος Λύκος ἑαυτῷ ζῶν καὶ Μεινουκία Θεοπρέπιδι
τῇ φιλοστόργῳ γυναικὶ καὶ Κλαυδία Ῥόδα τῇ θυγατρὶ καὶ Κλαυδία
Θεοπρέπιδι τῇ θυγατρὶ, εἰδὼς ὅτι | ἄγρός, οἰκία, κῆπος, τόπος, ταύ-
την τὴν ληρὸν ἐποίει μνήμης χάριν. Μὴ ἐξὸν δὲ πωλῆσαι | μήτε δα-
νιστῇ, μήτε κληρονόμῳ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν τὸ ἥρῳον τοῦτο καὶ
5 τὰς λη||νὸν καὶ τοὺς ἀνδριάντες. Ἐὰν δέ τις τούτων τι πωλήσῃ, τό-
τε | vacat Ἔτους ΘΟΡ σεβαστοῦ. vacat.

Εἶναι χαραγμένη σὲ ἑξὶ στίχους· οἱ τέσσερες πρῶτοι πάνω ἀπὸ τ' ἀ-
νάγλυφο. Ὁ πρῶτος στίχος ἀπέχει $\pm 0,15$ μ. ἀπὸ τὸ χεῖλος τῆς λάρνακας.
Ὁ τέταρτος ἀπὸ κακὸ ὑπολογισμό τοῦ χαράχτη, γιὰ νὰ παρακάμψῃ τὸ ἀ-
νάγλυφο, σχηματίζει μιὰν ἐλαφριά καμπύλη πάνω ἀπ' αὐτό, στενεύοντας
ἔτσι στὸ κέντρο τὸ τρίτο διάστιχο. Ὁ πέμπτος στίχος χωρίζεται ἀνάμεσα
στὶς λέξεις ΑΝΔΡΙΑΝΤΕΣ καὶ ΕΑΝ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἀπὸ τ' ἀνάγλυφο.
Ἀνάμεσα στὴ λέξη ΑΝΔΡΙΑΝΤΕΣ καὶ στὸ πλαίσιο τοῦ ἀναγλύφου ὑπάρ-
χει κισσόφυλλο μὲ μίσχο. Στὸν ἕκτο στίχο εἶναι χαραγμένη μόνο ἡ χρονο-
λογία. Τὸ ἀνάγλυφο βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ γράμματα Υ καὶ Σ τῆς λέξης
ΕΤΟΥΣ. Μετὰ τὸ ΘΟΡ διαβάζεται ¹ ἡ λέξη ΣΕΒΑΣΤΟΥ ἀποξεσμένη καὶ
ἀκολουθεῖ κισσόφυλλο μὲ μίσχο.

Ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια χαραγμένη. Ὅλοι οἱ
στίχοι στὸ δεξιό τους πέρασ κάμπτονται ἐλαφρὰ πρὸς τὰ κάτω. Τὰ γράμ-
ματα δὲν εἶναι ἰσομεγέθη, οὔτε καὶ τὰ μεταξὺ τῶν διαστήματα κανονικά.
Ἀνάμεσα σὲ ὁρισμένες λέξεις ὑπάρχουν μικρὲς ὀριζόντιες γραμμὲς ἢ τρι-
κοχα σημάδια.² Ὁλόκληρη ἡ ἐπιγραφή καλύπτει ἐπιφάνεια διαστάσεων
 $\pm 0,25 \times 2,40$ μ.

Ὑψος γραμμάτων : 0,02—0,04. Διάστιχα : 0,03—0,05. Συμπλέγμα-
τα : Εἰκ. 1, δ₄, ε₁, γ₄,³ δ₁,⁴ δ₂, δ₃.

Τὰ γράμματα γενικὰ στρογγυλὰ μὲ ἀκρέμονες. Μόνο τὸ Σ ἔχει γω-

¹ Ἡ ἀνάγνωση τῆς λέξης ΣΕΒΑΣΤΟΥ εἶναι σίγουρη, γιατί κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιτόλαι ἀπόξεση διακρίνονται τὰ περισσότερα γράμματα.

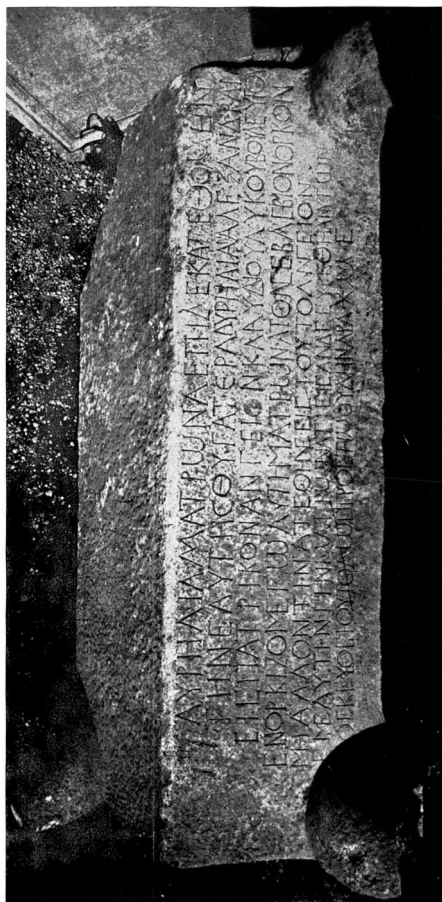
² Πρβλ. Πε λ ε κ ί δ η, ἑ.ἀ., σ. 56, ἀρ. 9, ὑποσ. 3.

³ Ἀπαντᾷ τέσσερες φορές.

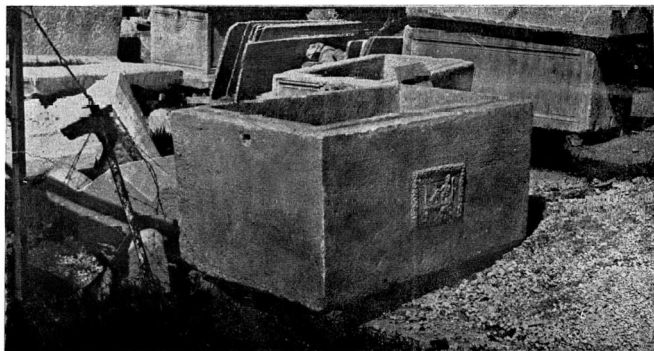
⁴ Ἀπαντᾷ δύο φορές.

Κύρια ὄψη τῆς λάρνακας μὲ τὸ ἀνάγλυφο καὶ τὴν ἐπιγραφή.

* Αποψη του καλύμματος με την έπιγραφή.

α

γ

β

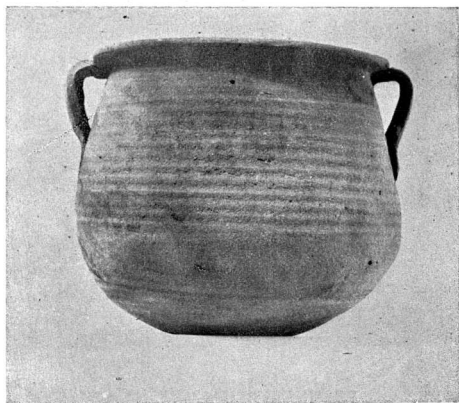
ε

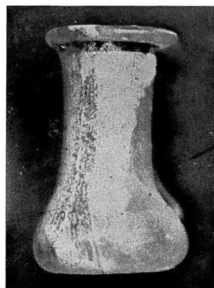
δ

α. Ἡ σαρκοφάγος. β - γ. Ἀνάγλυφα ἀκρωτήρια (ὑψ. 0,35 μ.). δ. Χάλκινο νόμισμα Λικίνιου. ε. Χάλκινο νόμισμα Κωνσταντίου.

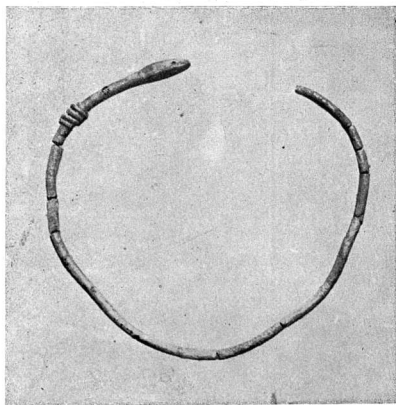
ΠΙΝΑΞ IV

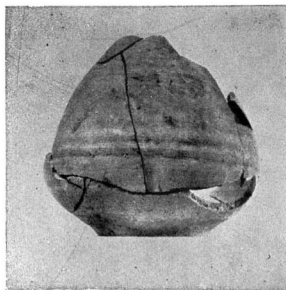
α

β

γ

δ

α. Χύτρα (ὑψ. 0,165 μ.). β. Γυάλινο βαλσαμάριο (ὑψ. 0,025 μ.). γ. Ἀργυρὸ βραχιόλι (διάμ. 0,065). δ. Αὐγόσχημο ἀγγεῖο (ὑψ. 0,12 μ.).

νώδη μορφή (εἰκ. 1, β_2).¹ Γιά τὸ Υ βλ. εἰκ. 1 β_4 .² Γιά τὴ μορφή τοῦ Ξ (β_1) βλ. W. L a r f e l d, Griechische Epigraphik, Μόναχο 1914, σ. 272. Ἡ μεσαία κεραία τοῦ Α σὲ μιὰ περιπτώσῃ (ΕΑΥΤΩ) γωνιώδης (α_1). Ἡ ὀριζόντια τοῦ Θ δὲν ἀγγίζει τὴν περιφέρεια (α_4). Ἡ κεραία τοῦ Φ ἀνωμένη (β_5). Τὸ Ω στοργγυλὸ (β_6).³ Τὸ προσγεγραμμένο Ι παραλείπεται.

	1	2	3	4	5	6
α	Λ	Ε	Η	Θ	Μ	Χ
β	Ζ	Γ	ϸ	Υ	Φ	Ω
γ	Ψ	Α	ΗΜ	ΗΝ	ΗΞ	ΜΕ
δ	ΜΗ	ΜΗΝ	ΜΗ	ΝΑ	ΝΓ	ΝΣ
ε	ΠΡ	ΠΡ	ΒΜ	*	Υ	Ε

Εἰκὼν 1.

Στ. 1— Ὁ κτήτωρ τῆς σαρκοφάγου ἀναφέρεται μὲ τὰ tria nomina. Ὁ Τιβέριος Κλαύδιος Λύκος εἶναι γνωστὸς κι ἀπὸ δύο ἄλλες ἐπιτύμβιες ἐπιγραφὰς (μὲ τὸν τίτλο τοῦ βουλευτῆ στὴ μία), δημοσιευμένες πρῶτα ἀπὸ τὸν D u c h e s n e, ἔ.ἀ., σ. 234 - 235, ἀρ. 47 - 48 καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν Δ ή - μ ι τ σ α, ἔ.ἀ., σ. 454 - 455, ἀρ. 399 - 400. Καὶ οἱ δύο σημειώνουν ὅτι ἡ πρώτη βρίσκεται στὴν πύλη τῆς Καλαμαριάς (Κασσανδριωτικὴ) καὶ ἡ δεύτερη στὴ Χρυσὴ Πύλη.⁴ Στὴν πρώτη ἐπιγραφὴ μετὰ τὴ χρονολογία⁵ (ἔτους ζ΄=197—32=165 μ.Χ.)⁶ ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: Δόντος αὐτῷ τὸν τό-

¹ Πρβλ. Β. Καλλιπολίτου - Δ. Λαζαρίδου, Ἀρχαῖαι Ἐπιγραφαὶ Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1946, σ. 42, εἰκ. 5.

² Πρβλ. Καλλιπολίτου - Λαζαρίδου, ἔ.ἀ., εἰκ. 4.

³ Πρβλ. Καλλιπολίτου - Λαζαρίδου, εἰκ. 1, 8γ.

⁴ Βλ. σχετικὰ μὲ τὴν πύλη παραπάνω σ. 1, ὑποσ. 2.

⁵ Ἡ χρονολογία ἀνάμεσα σὲ κισσόφυλλα μὲ μίσχο.

⁶ Ὁ D u c h e s n e καὶ ὁ Δ ή μ ι τ σ α ς ὑπολογίζουν τὴ χρονολογία ὡς ἐπαρχιακὴ ἢ ἀνώνυμη, ἐπεὶ δὲν ὑπάρχει τὸ Σεβαστοῦ. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ τὴ διαπί-

πον Τιβερίου Κλανδίου Λύκου βουλευτοῦ *Απολλωνίῳ δωρεάν καὶ Νείκῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. Στὸ τέλος τῆς δευτέρας ἐπιγραφῆς κάτω ἀπὸ μιὰ ὀριζόντια διαχωριστικὴ εὐθεία εἶναι χαραγμένα τὰ ἑξῆς: Τιβέριος Κλαύδιος Λύκος ἔδωκε τὴν καύστραν Κουσωνία Τροφίμῃ δωρεάν.¹

Εἶναι φανερό ὅτι καὶ στὴ δική μας ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται τὸ ἴδιο πρόσωπο, ὁ Τι. Κλ. Λύκος, πὺν τὸ 165 μ.Χ. χρημάτισε βουλευτής.² Φαίνεται πὺς εἶχε ιδιόκτητο ἀγρὸ στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα περὶπου στὴν Κασσανδριωτικὴ (Καλαμαριάς) καὶ τὴ Νέα Χρυσὴ Πύλῃ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους, προφανῶς δίπλα στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἐποχῆς του, ἀπ' ὅπου παραχωροῦσε σὲ φιλικὰ του πρόσωπα τόπο,³ γιὰ νὰ στήσουν τὰ ταφικὰ μνημεῖα τους ἢ γιὰ νὰ κάψουν τοὺς νεκροὺς των.

Γιὰ τὸ ὄνομα Λύκος πρβλ. Δήμιτσα, ἀρ. 12, 53, 57, 78, 120, 126, 216, 475 καὶ Chronique des Fouilles en 1954 (BCH 79, 1955) σ. 272 κ.ἑξ. Τὸ ὄνομα Μεινονκία ἀπαντᾷ σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ τοῦ Δίου⁴ ὡς ΜΙΙ-ΝΟΥΚΙΑ.⁵ Τὸ Θεοπρέπης βλ. στοῦ Fr. Preisigke, Namenbuch, Heidelberg 1922.

Στ.2 - 3 — *Ρόδα βλ. Pape-Benseler.

*Η φράσις εἰδώς ὅτι ἀγρός, οἰκία, κῆπος, τόπος,⁶ εἶναι ἑλληνική. *Εννοεῖται ῥῆμα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὑπάρχει (ἔστιν ἢ ἦν αὐτῷ). Τὸ νόημα δὲν εἶναι καθαρό. Γιὰ πληρέστερη κατανόηση πρέπει νὰ συσχετισθῇ μὲ τὶς

σῶση τοῦ H. Gaebler, Zur Münzkunde Makedoniens, Makedonien in der Kaiserzeit. Zeitschrift f. Numismatik, 24 (1904), 297, τοῦ Πελεκίδη, ἑ.ἀ., σ. 56 κ.ἑξ., ἀρ. 11-12 καὶ τῆς F. Papazoglou, Sur l'emploi des deux ères dans les inscriptions grecques de Macédoine. Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τ. III, Belgrade 1955, πὺς καὶ μπροστά ἀπὸ τὸ ἀκτιακὸ ἔτος μπορεῖ νὰ παραλείπεται τὸ Σεβαστοῦ ἢ Σεβαστόν, ἢ θεωρεῖται τοῦ Tod (The Macedonian Era BSA XXIV, σ. 54 κ.ἑξ.), ὁ ὁποῖος παραδέχεται τὴ μακεδονικὴ χρονολογία, ὅπου λείπει τὸ Σεβαστοῦ, Σεβαστόν, δὲν στέκει.

¹ Ὁ Duchesne, σ. 235, σημειώνει: Cette dernière partie est écrite en caractères différents du reste. Ἀτυχῶς δὲν σώζεται ἡ ἐπιγραφὴ, γιὰ νὰ παραβάλουμε τὰ γράμματα.

² Γιὰ ἄλλους βουλευτὲς πρβλ. Πελεκίδη, σ. 54, ἀρ. 5 καὶ σ. 59, ἀρ. 13. Καλλιπολίτου - Λαζαρίδου, σ. 25, ἀρ. 2. Κανατσοῦλη, Μακεδονικὴ προσωπογραφία, Θεσσαλονίκη 1955.

³ Ἀνάλογη παραχώρηση τόπου βλ. εἰς Πελεκίδη, σ. 36, ὑποσ. 3.

⁴ Βλ. Γ. Οἰκονόμου, Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας, ἐν Ἀθήναις 1915, σ. 19, ἀρ. 23.

⁵ Πρβλ. καὶ Πελεκίδη, σ. 61, ἀρ. 16 καὶ σ. 17, ἀρ. 26 (Μινουκιάνη).

⁶ Liddel-Scott-Jones, Greek-Englisch. Lexicon στὴ λ. τόπος = burial place, I. G. 12 (7) 401 (*Αμοργός) καὶ Εὔ. Μάρκ. 16.6. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ σημασία αὐτὴ τῆς λέξεως στὰ παραπάνω χωρία εἶναι ἀμφίβολη, δὲν μᾶς βοηθεῖ γιὰ μιὰ καλύτερη ἐρμηνεία τῆς φράσεως.

δύο ἐπιγραφές (βλ. παρ.), ὅπου ὁ Τι. Κλ. Λύκος (βουλευτῆς) παραχωρεῖ τόπο γιὰ ταφὴ καὶ καύση.

Γιὰ τὴ λέξη *ληνός* (ή)¹ μὲ τὴν ἔννοια σαρκοφάγος βλ. Θησ. Ἑλλ. Γλ.: Φρύνιχ. 88, 8 (De Borries): *Ληνούς, οὐ μόνον ἐν αἷς τοὺς βότρυνς πατοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν νεκρῶν σορούς, ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος τῆς κα-
τασκευῆς.*

Στ. 4 - 5.— *Μὴ ἐξδὼν δὲ πωλῆσαι...* Ὁ Τι. Κλ. Λύκος ἀπαγορεύει ρητὰ μετὰ τὸ θάνατό του νὰ πουλήσουν ὄχι μόνον τὴ δική του *ληνόν*, ἀλλὰ καὶ τὸ *ἡρώων τοῦτο καὶ τὰς ληνούς καὶ τοὺς ἀνδριάντες*, πού σημαίνει ὅτι ἡ ἀπαγόρευση ἐπεκτείνεται σ' ὅλα τὰ ταφικὰ μνημεῖα, τὰ στημένα στὸ χῶ-
ρο, πού ὁ ἴδιος κατὰ καιροὺς εἶχε παραχωρήσει. Ἡ λέξη *ἡρώων* εἶναι γνω-
στὴ ἀπὸ πολλὰς ἐπιγραφές.² Δὲν εἶναι ἐντελῶς ἐξακριβωμένο τί σημαίνει ἡ
λέξη τὴν ἐποχὴ αὐτῇ. Εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ὀνόμαζαν ἡρώα τὶς ἀνάγλυφες
ἐπιτύμβιες πλάκες καὶ τὰ μνημεῖα, πού πάνω τους στήνονταν αὐτές.³ Ἀν-
δριάντες ἦταν ὀλόγλυφες μορφές, πού στήνονταν πάνω σὲ βωμοὺς ἢ σὲ βά-
σεις παρόμοιου σχήματος.⁴ Παρόμοιες αἰτιατικὲς (ἀνδριάντες) συναντᾶμε ἤδη
ἀπὸ τὸν 3ο π.Χ. αἰ. σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, Ἀχαῖα κ.ά. Βλ. σχε-
τικὰ J a n n a r i s, An Historical Greek Grammar κ.τ.λ., Λονδῖνο 1897
σ. 120 § 322b καὶ Χ α τ ζ ι δ ά κ ι ς, ΜΝΕ II, 5. Μετὰ τὴ λέξη *ἀνδρι-
άντες* εἶναι χαραγμένο φύλλο κισσοῦ. Ὁ κισσὸς ἔχει θρησκευτικὴ σημασία
καὶ συνδέεται μὲ τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου.⁵

Ἐὰν δέ τις τούτων τι πωλήσῃ, τότε... Ἡ ἀπόδοση λείπει. Ἡ ἐπι-
γραφὴ ὅμως δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἐλλιπής, γιατί κάτω ἀπὸ τὸν τελευταῖο
στίχο, στὸ κέντρο, ὑπάρχει ἡ χρονολογία *ἔτους ΘΟΡ σεβαστοῦ* (=147 μ.Χ.)⁶

¹ Ἀπαντᾷ σὲ πολλὰς ἐπιγραφές ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. Duchesne - Bayet, ἔ.ά., ἀρ. 11, 12, 18, 38, 41. Δ ή μ ι τ σ α, ἀρ. 426, 475 κ.ά. Π ε λ ε κ ί δ η, σ. 36 ὑποσ. 2. Καλλιπολίτου - Λαζαρίδου, σ. 13, ἀρ. 7. Δ. Κεραμόπουλου, Μαρμάρινος σαρκοφάγος ἐν δυτικῇ Μακεδονίᾳ (τόμος ἑκατονταετηρίδος Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), Ἀθῆναι 1939, σ. 6.

² Πρβλ. π.χ. Duchesne, σ. 220, ἀρ. 14 καὶ σ. 247, ἀρ. 80. Δ ή μ ι τ σ α, σ. 507, ἀρ. 536 καὶ σ. 472, ἀρ. 429. Le Bas Waddington, Asi. Mi. ἀρ. 25. I.G. 12 (7) 478 (Ἀμοργός), I.G. Ρωμ. 4. 799 (Ἀπάμεια 3ος μ.Χ.).

³ Βλ. καὶ Χ. Ι. Μακαρόνα, ἔ.ά., σ. 151 κ.ἑξ.

⁴ Πρβλ. Θεοφύλακτ. Συμμ. VIII, 13, 10: *ὁρᾷ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἀνδριάντων ἐκ τῶν βωμῶν καθερπύσαντας*: Π ε λ ε κ ί δ η, σ. 34 κ.ἑ. Βλ. καὶ A. Du-
mont, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace (Archives et Missions
scientifiques τ. III) σ. 154, ἀρ. 64a.

⁵ Βλ. σ.χ. BCH 1927: Henri Seyrig, Quatre cultes de Thasos, 203 καὶ 210. W. Larfeld, G.E., σ. 305. R. Cagnat, Cours d' Epigraphie la-
tine, 28.

⁶ Γιὰ τὴ μακεδονικὴ χρονολογία βλ. 1) Pauly-Wissowa, R.E., λ. Aera, 636 κερ. XXVI Makedonische Aera. 2) M. N. Tod, The macedonian

καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴν κισσόφυλλο, ποὺ κλείνει τὴν ἐπιγραφή. Ὁ χαραχτὴς δὲν συνέχισε μετὰ τὸ τότε, ἀφήνοντας νὰ ἐννοηθῇ μιὰ ἀπὸ τὶς τυπικὰς ἀρὲς ἢ ποιινές.⁴

Β'. Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΛΥΜΜΑΤΟΣ

Τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ἀθρηλία Ματρῶνα, ἐπιδ<ῆ>² κατεθόμην τὴν ἑαυτῆς θυγατέρα
 Ἀθρηλίαν Ἀλεξάνδραν εἰς πατρικὸν ἀγγελῖον Κλαυδίου Λύκου βον-
 λευτοῦ, ἐνορκίζομ' ἐγὼ αὐτὴ <ῆ> Ματρῶνα τὸν σεβάσ<μ>³ιον
 5 ὁρκον μὴ ἄλλον τινὰ τεθῆν<αι>⁴ εἰς τοῦτο <τὸ> ἀγγελῖον <ῆ>
 ἐμὲ αὐτὴν τὴν Ματρῶνα. Τεῖς⁵ ἂν δὲ εὐρεθῇ ἀνύγων τὸ σκευὸς τοῦτο,
 δῶσι⁶ προστίμου δηναῖα⁷ χιλιάδας δέκα πέντε.⁸

Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη ἐπιπόλαια σὲ ἑπτὰ στίχους, ποὺ καλύπτουν ἐπιφάνεια διαστάσεων 0,60 × 2,40 μ., πάνω στὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ δίρριχτου καλύμματος ἀνάμεσα στὰ δύο ἀνάγλυφα ἀκρωτήρια (βλ. πίν. II). Περιθώρια δὲν τηροῦνται. Τὰ γράμματα μικραίνουν πρὸς τὸ τέλος τῶν στίχων· τοῦ πρώτου στίχου μεγαλύτερα σχετικὰ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων, οἱ μεταξὺ τῶν ἀποστάσεις καὶ τὰ διάστιχα ποικίλλουν.

Ὑψος γραμμάτων: 0,045—0,09. Διάστιχα: 0,02—0,03 μ. Συμπλέγματα: Εἰκ. 1, γ₆⁹, γ₃, δ₆, δ₇, γ₅, δ₅, γ₄⁹, ε₂, γ₂ (IA).¹⁰

Τὸ Σ σὲ μιὰ περίπτωσι (ΕΑΥΤΗΣ) μνησιδὲς (β₃), σὶς ὑπόλοιπες γωνιώδες (β₂). Ἡ μεσαία κεραία τοῦ Θ στὸ ΤΕΘΗΝ<ΑΙ> δὲν ἀγγίζει τὴν περιφέρεια (α₁). Τὸ Ω ἀρχίζει νὰ γίνεταί γωνιώδες (γ₁). Τὸ Α τῆς λέ-

era (BSA XXIII, σ. 206 καὶ XXIV σ. 54 κ.ἐξ.). 3) Fanoula Papazoglou, Sur l'emploi des deux ères dans les inscriptions grecques de Macédoine ('Επετηρίς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τ. III). Belgrade 1955.

⁴ Βλ. σχ. Larfeld, ἔ.ἀ., σ. 451: I.G. III², 1417, 1422, 1423, 1424 καὶ τὸ ἄρθρο amendes (dans le droit funéraire) στὸ R. Cabrol-Leclercq, Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie.

⁵ ΕΠΙΔΕ ὁ χαραχτὴς.

⁶ ΣΕΒΑΣΒΙΟΝ ὁ χαραχτὴς.

⁷ ΤΕΘΗΝΕ ὁ χαραχτὴς.

⁸ εἰ ἀντὶ τ' βλ. Mayser, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit I, σ. 87.

⁹ εἰ ἀντὶ η' βλ. Mayser, ἔ.ἀ., σ. 82.

¹⁰ Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ λέξη ὑπάρχει καὶ τὸ σύμβολο τῶν δηναρίων. Βλ. εἰκ. 1, ε₄.

¹¹ Πῶς εἶναι χαραγμένο πάνω στὴν πέτρα τὸ ποσοῦ βλ. εἰκ. 1, ε₄-5-6.

¹² Ἀπαντᾷ δύο φορὲς.

¹³ Ἀπαντᾷ δύο φορὲς.

ξης ΣΕΒΑΣ<Μ>ΙΟΝ καὶ τὸ ἀρχικὸ τῆς λέξης ΑΥΡΗΛΙΑ ἔχουν τὴ με-
σαία κεραία γωνιώδη (α₁). Στὴ λέξη ΘΥΓΑΤΕΡΑ τὸ Ε ἡμικυκλικὸ (α₂).
Τὸ Υ στὴ λέξη ΣΚΕΥΟΣ ὅμοιο μὲ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Τι. Κλαυδίου (β₁).
Τὸ προτελευταῖο γράμμα τοῦ πρώτου στίχου δείχνει ὅτι ὁ χαράχτης ἄρχι-
σε νὰ χαράξῃ Ε, πρὶν τὸ διορθώσῃ σὲ Η (α₃). Τὸ Μ παρουνιάζεται μὲ δύο
μορφὰς (α₅, α₆). Τὸ ἀρχικὸ Α καὶ τὸ τελικὸ Ν τῆς λέξης ΑΥΡΗΛΙΑΝ στὸ
β' στίχῳ παραλείφθηκαν ἀρχικὰ κι ἐπακολούθησε διορθωτικὴ συμπλήρησις
χωρὶς ἀπόξεση (χαράχτηκαν ἐκ τῶν ὑστέρων μικρότερα ἀνάμεσα στὸ τελι-
κὸ Α τῆς προηγούμενης καὶ στὸ ἀρχικὸ Α τῆς ἐπόμενης λέξης). Τὸ ΒΙ στὴ
λέξη ΣΕΒΑΣ<Μ>ΙΟΝ εἶναι ἔτσι χαραγμένο (ε₃), ὥστε τὸ Ι μὲ τὴν κά-
θετο τοῦ Β νὰ ἐνώνωνται σχηματίζοντας ἓνα Μ. Ἀνάμεσα στὸ Τ καὶ τὸ
Ε τῆς λέξης ΤΕΙΣ ὑπάρχει ἀπόξεση ἐνὸς γράμματος, προφανῶς τοῦ Ι.

Στ. 1. *Ματρῶνα*· βλ. P a p e - B e n s e l e r καὶ Δ ή μ ι τ σ α,
σ. 769, ἀρ. 989 (Matrona). *Ἐπιδ<ή>*· Ε ἀντὶ Η. Βλ. σχετικὰ J a n -
n a r i s, ἔ.ἀ., σ. 36 § 26, 2α σημ. 1 καὶ M a y s e r, ἔ.ἀ., σ. 64 κ.ἑξ.

Στ. 3.— Ἡ οἰκογενειακὴ σαρκοφάγος τοῦ Τι. Κλ. Λύκου ὀνομάζεται
πατρικὸν ἀγγελῖον. Τὸν ὄρο *ἀγγελῖον* (ἀγγεῖον) τὸν συναντᾶμε καὶ σ' ἄλλες
ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης,¹ μολοντί ἐδῶ συνηθίζεται ἡ *ληνός*. Ὁ Τι.
Κλ. ἀναφέρεται ὡς βουλευτῆς, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ἢ ὅτι δὲν εἶχε ἀκόμα
σβῆσει ἡ μνήμη τοῦ ἀξιωματοῦ του στὰ χρόνια τῆς Αὐρηλίας Ματρῶνας,
ποῦ δὲν πρέπει γι' αὐτὸ ν' ἀπέχη πολὺ χρονικά, ἢ ὅτι ἡ Αὐρ. Ματρῶνα
εἶχε ἰδεῖ ἄλλες ἐπιγραφὰς κοντὰ στὴ σαρκοφάγῳ νὰ τὸν ἀναφέρουν σὰν βου-
λευτῇ, ὅμοιες μὲ τὴν παραπάνω (σελ. 442) ἢ ἀκόμα καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια.

Στ. 4.— Ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἄρθρου <ή> εἶναι μᾶλλον σίγουρη,
γιατὶ παρακάτω (στ. 6) βρίσκεται ἡ ἴδια ἔκφρασις στὴν αἰτιατικὴ μὲ τὸ ἄρθρο.

Στ. 6.— <ή> *ἐμέ*· ἡ συμπλήρωσις τοῦ διαζευκτικοῦ ἀπαραίτητη
γιὰ τὸ νόημα. Πιθανὸν ὁ χαράχτης νὰ τὸ παράλειψε, ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τὸ
Ε τοῦ ΕΜΕ (βλ. παρ. *ἐπιδ<ή>* καὶ εἰκ. 1, α₃). *Τεῖς ἄν δὲ εὐρεθῇ...* Τὸ
ὀρθὸ θὰ ἦταν *ἄν δὲ τις εὐρεθῇ ἢ ὅστις ἄν δὲ εὐρεθῇ*.

Στ. 7.— Ἡ σαρκοφάγος ὀνομάζεται ἐκτὸς ἀπὸ *ἀγγελῖον* καὶ *σκεῦος*·
βλ. σχ. Jahreshefte des österreichischen archäologischen Institutes, 26,
Beiblatt 13 (= L i d d e l - S c o t t - J o n e s).

Τὸ πρόστιμο ὀρίζεται σὲ δέκα πέντε χιλιάδες δηναρία. Ποσὸ ποῦ
συμφωνεῖ μὲ παρόμοια πρόστιμα ἄλλων ἐπιτύμβιων ἐπιγραφῶν, χρονολο-
γημένων στὸ 2ο μ.Χ. αἰῶνα.²

¹ Πρβλ. Κ α λ λ ι π ο λ ί τ ο υ - Λ α ζ α ρ ί δ ο υ, ἀρ. 3 καὶ 10. Ἐπίσης καὶ σὲ
ἐπιγραφὰς τῆς Θάσου: I.G. XII 8, ἀρ. 555, 557. A. D u m o n t, ἔ.ἀ., σ. 165, ἀρ.
103 καὶ τῆς Λυκίας: C. C i c h o r i u s, Inschriften aus Kleinasien (AM 14,
1889, σ. 259, ἀρ. 34).

² Βλ. σχ. P a u l y - W i s s o w a R. E., Denarius καὶ C a b r o l - L e -

Ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι χρονολογημένη. Ὑπάρχουν ὅμως στοιχεῖα, ποὺ βοηθοῦν γιὰ μιὰ κατὰ προσέγγιση χρονολόγηση:

1. Ἡ χρονολογημένη ἐπιγραφή (165 μ.Χ.), ὅπου ὁ Τι. Κλ. Λύκος ἀναφέρεται βουλευτὴς καὶ παραχωρεῖ τόπο γιὰ ταφή, ἀποτελεῖ ἓνα ἀσφαλὲς *terminus post quem*.

2. Τὰ γράμματα εἶναι στρογγυλὰ καὶ παρουσιάζουν ὁμοιότητες μὲ τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς πάνω στὴ λάρνακα (βλ. πίν. I καὶ II). Ὁ καθαρὰ γωνιώδης (ρομβοειδῆς) τύπος γράφῃς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ 230 - 260 μ.Χ.¹ Στὴ Θεσσαλονίκῃ ἐμφανίζονται ἐξελιγμένα ρομβοειδῆ γράμματα τοῦλάχιστο ἀπὸ τὸ 219 μ.Χ.²

Μὲ μεγάλη λοιπὸν πιθανότητα μποροῦμε νὰ τοποθετήσουμε τὴν ἐπιγραφή τοῦ καλύμματος στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα.

Γ'. ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

Ἀπὸ τοὺς ἄρμους τοῦ καλύμματος καὶ ἀπὸ τὸ ράγισμα δίπλα στὸ πῖσω δεξιὸ ἀκρωτήριον εἶχε εἰσχωρήσει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς λάρνακας χῶμα, ποὺ ἔφτανε ἔως 0,40 μ. ψηλὰ γύρω στὰ τοιχώματα καὶ 0,20 στὴν ὑπόλοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ δάπεδου, καλύπτοντας ἐντελῶς ὅ,τι ὑπῆρχε μέσα.

Μετά τὴν ἀποχωμάτωση ἀποκαλύφθηκαν, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα πληθὺς διαταραγμένα ὀστὰ καὶ ἀπὸ τέσσερα ἀκέραια κρανία, τοποθετημένα πάνω στὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο προσκέφαλο, τὰ ἑξῆς κτερίσματα:

1. Ἕνα ἀργυρὸ βραχιόλι (διάμ. 0,065), ποὺ ἡ μιὰ του σωζόμενη ἄκρῃ ἀπολήγει σὲ κεφάλι φιδιοῦ (βλ. πίν. IV γ).

2. Μιὰ ἀκέραϊνὴ πήλινη χύτρα (βλ. πίν. IV α) ὕψ. 0,165 μ., διάμ. χειλ. 0,167—0,173, διάμ. κοιλ. $\pm$ 0,187 μὲ ὀριζόντια ἀντακωμένο σῶμα καὶ δύο μικρὲς κάθετες λαβὲς κάτω ἀπ' τὸ ἑξέχον χεῖλος, τοποθετημένη δίπλα στὴ στενὴ πλευρὰ τῆς λάρνακας, ὅπου βρίσκονταν τὰ πόδια τῶν νεκρῶν, καὶ ψηλότερα σχετικὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα κτερίσματα. Ἀπὸ ἄλλες ὅμοιες στρωματογραφημένες, ποὺ βρέθηκαν σὲ ἀνασκαφὲς [πρβλ. π.χ. H. Robinson, *Pottery of the roman period (The Athenian agora)*, New Jersey 1959 ἀρ. K 92], μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ στὸ β' μισὸ τοῦ 3ου ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα.

3. Συγκεντρωμένα σ' ἓνα σημεῖο εὐτελεῖ ὀστρακὰ μικροῦ αὐγόσχημου ἀγγείου χωρὶς ἴχνη λαβῶν (μέγ. ὕψ. 0,12) (βλ. πίν. IV δ), ποὺ μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ στὰ μέσα περὶπου τοῦ 2ου ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. (πρβλ. H. Robinson, ἔ.δ., J1).

clercq, ἔ.δ., amendes.

¹ Βλ. Coupry - Feyel, *Inscriptions de Philippes*, BCH LX, σ. 45.

² Βλ. π.χ. Πελεκίδης, *εἰκ.* 18, 19, 21.

4. Ἐνα ἀκέραιο γνάλινο βαλσαμάριο πολὺ μικρῶν διαστάσεων (ὕψ. 0,025, διάμ. κοιλ. 0,017 μ.) (βλ. πίν. IV β).

5. Δώδεκα χάλκινα νομίσματα τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο στὴν ἀριστερὴ μεριὰ τοῦ προσκέφαλου, τὰ περισσότερα πολὺ ὀξειδωμένα. Τέσσερα ἀπ' αὐτὰ ἀποδίδονται μὲ ἀσφάλεια στὸν Σεπτίμιο Σεβήρο (193 - 211 μ.Χ.), τὸν Μαξιμιανὸ (286 - 305 μ.Χ.), τὸν Κωνστάντιο Χλωρὸ (292 - 306 μ.Χ.) καὶ τὸν Λικίνιο (308 - 324 μ.Χ.). Πέντε μὲ κάποια ἐπιφύλαξη μποροῦν ν' ἀποδοθοῦν τὸ ἕνα στὸν Κωνστάντιο καὶ τὰ τέσσερα στὸν Λικίνιο. Τὰ ὑπόλοιπα τρία εἶναι ἐντελῶς ὀξειδωμένα.

6. Ἀρκετὰ ὄστρακα ἀπὸ ἑπτὰ τοῦλάχιστο ἀγγεῖα οἰκιακῆς χρήσης (ἄγνωστου σχήματος) καὶ περιέργως ἕνα μελαμβραφὲς ὄστρακο ἀπὸ μικρὸ ἀνοιχτὸ ἀγγεῖο (κάνθαρος;) τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.

7. Τρία κομμάτια ἀπὸ γνάλινα ἀγγεῖα. Τὸ ἕνα σώζει μέρος χεῖλους ἀπὸ μικρὸ βαλσαμάριο καὶ τ' ἄλλα δύο ἀνήκουν σὲ ἀγγεῖα ἄγνωστου σχήματος.

Ἔγινε νομίζω φανερὸ ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ κτερίσματα δὲν ἀνήκει στὴ πρώτη ταφὴ τῆς οἰκογένειας τοῦ Τι. Κλ. Λύκου.¹ Τὸ νόμισμα τοῦ Σεπτ. Σεβήρου καὶ τὸ μικρὸ ἀγγεῖο (ἀρ. 3) ἀνήκουν πιθανώτατα στὴν ταφὴ τῆς Αὐρηλίας Ματρῶνας. Μετὰ τὴν ταφὴ αὐτὴ βεβαιώνονται ἀπὸ τὰ νομίσματα ἄλλες τρεῖς τοῦλάχιστο, ἂν ὄχι περισσότερες, ἀλλεπάλληλες μεταγενέστερες ταφές ἕως τὸ α' τέταρτο τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., τὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Λικίνιου.

Τὸ ὅτι ἡ χύτρα (ἀρ. 2) βρέθηκε ἀκέραιη καὶ ψηλότερα σχετικὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε ὅτι ἀνήκει στὰ κτερίσματα τῆς τελευταίας ταφῆς μαζὶ μὲ τὰ πέντε νομίσματα τοῦ Λικίνιου, τὸ ἀργυρὸ βραχιόλι καὶ τὸ ἀκέραιο βαλσαμάριο.

ΠΕΤΡΟΣ Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

¹ Ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ ὀρισμένα ὄστρακα, πού ἀτυχῶς δὲν εἶναι ἀρκετὰ, γιὰ νὰ σχηματίσουν μορφὴ ἀγγείου.